

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА І КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: ДО ПИТАННЯ ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ

Чорнописький П.Б.,

*аспірант кафедри загальноправових дисциплін ф-ту № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Взявши курс на вступ до Європейського Союзу, наша держава визначила для себе важливі пріоритетні завдання щодо удосконалення національної правової системи, приведення правової бази України до вироблених європейською спільнотою стандартів. В основі цих процесів має бути, перш за все, реформа вітчизняного Основного Закону, який виходячи з своєї правової природи виступає юридичною і політичною базою всієї системи чинного законодавства, має формулювати основні засади розвитку суспільства і держави, бути виявом реальної національної згоди, консенсусу соціально-політичних сил та інститутів. Тому питання конституційної реформи в Україні є актуальним як в практичному, так і в теоретичному аспектах. Що ж до останнього, то потребує уточнення саме розуміння реформи взагалі і конституційної реформи, зокрема.

В науковій та енциклопедичній літературі існують різні точки зору їх розуміння. Так, автори Українського радянського енциклопедичного словника у свій час писали, що реформа (від лат. *reformo* – перетворювати) – перетворення, зміни, нововведення, які не знищують основ існуючої структури. Реформа соціальна – політичні перетворення, зміни, що здійснюються виробництвом без порушення засад суспільного і державного ладу. В антагоністичному суспільстві реформа ставить метою недопущення усунення від влади пануючого класу. В умовах соціалізму – засіб удосконалення різноманітних сфер суспільного життя¹. Приблизно таке ж трактування реформи давали укладачі «Юридичного словника» 1974 р.: «Реформа (від лат. *reformo* – перетворюю) – перетворення, зміна, нововведення»².

Як зазначається в сучасній Юридичній енциклопедії: «Реформа (від лат. *reformare* перетворювати; англ. *reform*; фр. *reform*) – здійснювані державою перетворення, зміни, перебудова якої-небудь сторо-

¹ Украинский Советский Энциклопедический Словарь: В 3-х т. / Редкол.: А.В. Кудрицкий (ответ. ред.) и др. – К.: Глав. ред. УСЭ, 1989. – Т. 3. – С. 65.

² Юридичний словник /За ред. Б.М. Бабія, В.М. Корецького, В.В. Цветкова. – К.: Головна ред. УРЕ АН УРСР, 1974. – С. 676.

ни суспільного життя»¹. В українській Юридичній енциклопедії уже стверджується, що термін «реформа» (франц. *reform*, від лат. *reformare* – перетворювати, поліпшувати) – процес кардинальних, часто тривалих за часом перетворень відповідних сторін суспільного життя, державно-правових інститутів, окремих структур тощо. Реформи, як правило, змінюють і модернізують форму та зміст відповідних суспільних відносин, не порушуючи при цьому їхніх принципових засад. Цим вони відрізняються від революцій, у ході яких характер перетворень є швидкоплинним і руйнівним для певної системи. Успіх реформ значною мірою залежить від їх системності й наукової обґрунтованості. Це стосується усіх нововведень, у т. ч. в галузі держави і права². Вважається, що реформи зумовлюються суспільно-політичними (рідше – політико-юридичними) чинниками, такими як зміна співвідношення політичних сил, засад суспільно-політичного устрою держави, її конституційного ладу, розвиток економічних відносин, державно-інтеграційні процеси тощо.

В рамках цих визначень формується і поняття конституційної реформи. Українська вчена-конституціоналіст О. Бориславська вважає, що цей процес включає сукупність політико-правових та організаційних заходів, спрямованих на прийняття нової чи якісної зміну діючої конституції за визначеними юридичними процедурами³.

Укладачі Словника з конституційного права пишуть, що конституційна реформа – це зміни, що вносяться в основний закон під впливом різноманітних факторів, частіше всього в результаті зміни співвідношення політичних сил. Можливі зміни чисто технічного характеру, з якими погоджуються більшість або всі політичні партії, фракції, які представлені в органі, що має право вносити поправки в конституцію⁴.

Слід відзначити, що конституційна реформа тісно пов'язана з конституційним процесом. Під яким в юридичній науці розуміють регламентовану нормативно-правовими актами різної юридичної сили си-

¹ Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия /Под ред. М.Ю. Тихомирова. – М.: Изд-ние г-на Тихомирова М.Ю., 1998. – С. 392.

² Горбатенко В.П. Реформа /В.П. Горбатенко //Юридична енциклопедія. – Т. 5. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. – 2003. – С. 303.

³ Бориславська О. Конституційна реформа як шлях формування в Україні конституційної системи обмеженого правління (на основі досвіду європейської моделі конституціоналізму) /О. Бориславська //Право України. – 2014. – № 7. – С. 48.

⁴ Конституционное право: Словарь /Отв. ред. В.В. Маклаков. – М.: Юристъ, 2001. – С. 425.

стему логічно послідовних дій та заходів, що здійснюються стосовно розробки, внесення змін та доповнень, набуття чинності конституцією та конституційним законодавством з метою втілення у суспільне життя справжнього конституціоналізму¹; послідовний, історично зумовлений процес формування українського конституціоналізму, що становить собою триваючу конституційну реформу²; юридичний процес, важливий елемент системи конституційного права, який є засобом вироблення та формою реалізації закріплених у конституційному праві моделей розвитку держави і суспільства в реальні правовідносини на підставі відповідних процедур, що забезпечує досягнення юридично значущого результату – конституційного ідеалу³.

Доволі розгорнуто конституційний процес трактується в Енциклопедичному юридичному словнику, де під ним розуміється: 1) в широкому значенні вся діяльність вищих органів державної влади, яка відбувається в формах, встановлених нормами конституційного права, а також процес розвитку і удосконалення всіх конституційно-правових інститутів в конкретному суспільстві або у світі в цілому; 2) у вузькому значенні – врегульована процесуальними нормами конституційного права діяльність конституційних судів і квазісудових органів конституційного контролю з розгляду і вирішення конституційно-правових спорів і справ про конституційні правопорушення⁴.

Широко визначає конституційний процес і український науковець Х. Приходько, яка аналізує його за сутністю, змістом і формою. За суттю, на її думку, конституційний процес являє собою системну сукупність юри дико-процесуальних технологій, соціально-юридичних механізмів створення та реалізації Конституції України та закріплених нею демократичних принципів суб'єктами конституційного права. За змістом конституційний процес – це система елементів (складових), властивостей, процесуальних форм і процедур, опосередкованих його видами, зокрема право реалізаційним (у суб'єктивному значенні) процесом; муніципальним та регіональним процесами; а також особливою формою – конституційним установчим (статутарним) процесом.

¹ Колодій А. Конституційний процес та сучасна конституційна реформа в Україні: етапи розвитку / А. Колодій // Право України. – 2012. – № 8. – С. 114-115.

² Сухонос В. Конституційна реформа в Україні / В. Сухонос // Право України. – 2014. – № 7. – С. 190.

³ Куян І. Конституційний процес як засіб забезпечення суверенітету в Україні / І. Куян // Право України. – 2014. – № 7. – С. 56.

⁴ Энциклопедический юридический словарь / Под общ. ред. В.Е. Крутских. – 2-е изд. – М.: ИНФРА-М, 1998. – С. 147.

За формою – це система конституційно-процесуальних форм і конституційних процедур реалізації конституційної правосуб'єктності, регламентованих конституційним процесуальним законодавством¹.

Інший вітчизняний науковець О.В. Совгира пише, що термін «конституційний процес» може тлумачитись принаймні у трьох значеннях: як устрій усіх конституційно-процесуальних відносин; як сукупність процедурних стадій розробки, прийняття та зміни конституцій; як конституційно-судовий процес².

Таким чином, із вищезначених розумінь конституційного процесу можна прийти до висновку, що конституційна реформа та конституційний процес це не тотожні поняття. Вони різняться між собою, перш за все, виходячи з предмету регулювання, форм і способів здійснення і т. ін. Конституційний процес – це значно ширше правове явище і конституційна реформа виступає тільки його складовою, одним із аспектів конституційного процесу.

Конституційна реформа являє собою складне, багатоаспектне правове явище, яке характеризується як у зарубіжній, так і в національній практиці державотворення різносторонністю та багатоманітністю. Вона залежить від багатьох чинників – таких, наприклад, як політична, економічна та соціальна ситуація в країні, розстановка політичних сил в суспільстві, демократичні зміни в країні, революції, конкретні історичні умови, існуючі процедури, порядок, форми зміни конституції і т. ін.

Науковий керівник: Марцеляк О.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

¹ Приходько Х.В. Конституційний процес в Україні: актуальні проблеми становлення та розвитку: Автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / Х.В. Приходько. – К., 2012. – С. 5-6.

² Совгира О.В. Предмет конституційно-процесуального права України / О.В. Совгира // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 9. – С. 32-33.